

V. DUSZPASTERSTWO LITURGICZNE

Ks. Zdzisław Janiec

Bronić Mszę świętą przed nadużyciami liturgicznymi

Wstęp

1. Obecnie w jakiejś mierze doświadczamy zjawiska, które z niepokojem zauważyli ojcowie Soboru Trydenckiego¹. W dokumentacji tego Soboru znajduje się tekst zredagowany przez powołaną w dniu 20 VII 1562 r. komisję siedmiu biskupów. Dokument ten nosi tytuł: „Nadużycia, jakie zwykły się zdarzać w odniesieniu do ofiary Mszy świętej”.

We wstępie do tego tekstu czytamy: że owe „abusus” mają zasadniczo dwa źródła: skłonność do zabobonu będącego wypaczeniem prawdziwej religijności oraz z chciwości, która jest korzeniem wszelkich grzechów, a więc z mentalności Judaszowej (por. 1 Tm 6,10).

Autorzy tekstu wyliczają kilka kategorii nadużyć: dotyczących samego ukształtowania i sposobu odprawiania Mszy świętej, kapłana i usługujących, szat, miejsca celebracji i zachowania uczestników.

Ostatecznie Sobór Trydencki w dniu 17 IX 1562 r. uchwalił dekret o tym, czego należy przestrzegać, a czego unikać w sprawowaniu Mszy świętej. Oto jego początkowe słowa: „Jak wielką troskę należy przywiązywać do tego, by Najświętsza Ofiara była sprawowana z wszelką czcią i szacunkiem, każdy łatwo zrozumie, jeżeli pomyśli, że w Piśmie świętym przeklętym jest nazywany ten, co «wypełnia dzieło Pańskie niedbale»”(Jr 48,10)².

2. Po Soborze Watykańskim II doświadczamy podobnych nadużyć w relacji do liturgii, a zwłaszcza Mszy świętej. Stąd rodzi się wielka odpowiedzialność i troska o Mszę świętą – ten największy skarb³ – oraz powinność, aby zadbać o jego zachowanie⁴. Musimy zatem bronić liturgię mszalną przed grożącymi jej nadużyciami.

Niniejszy artykuł ma uwrażliwić na nadużycia zagrażające liturgii eucharystycznej. W tym celu w poniższym liturgicznym szkicu zostaną ukazane trzy wątki:

1. Liturgia mszalna w niebezpieczeństwie,
2. Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*,
3. Nowe przepisy dotyczące liturgii Mszy świętej.

¹ Zob. S. Czerwik, *Piękno celebracji eucharystycznej*. Jest to referat wygłoszony 24 października 2003 r. na Jasnej Górze w czasie sympozjum dla osób konsekrowanych pt. „Refleksje nad piątym rozdziałem encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II - „Kościół żyje Eucharystią” (17 IV 2003). Tekst ten został zamieszczony: „Anamnesis” 10 (2004) nr 1 (36), s. 39- 47.

² H. Schmidt, *Introductio in liturgiam occidentalem*, Romae 1962, s.380.

³ Zob. W. Głowa, *Msza święta mój największy skarb*, Lublin 2003.

⁴ S. Czerwik, *Piękno celebracji eucharystycznej*, „Anamnesis” 10 (2004) nr 1 (36), s. 46.

I. Liturgia mszalna w niebezpieczeństwie

Liturgia Kościoła jest w niebezpieczeństwie – powiedział kard. Joseph Ratzinger w wywiadzie dla francuskiego dziennika „La Croix”. Według prefekta Kongregacji Nauki Wiary głównym zagrożeniem jest źle rozumiana „kreatywność” liturgiczna poszczególnych wspólnot kościelnych, która w niedługim czasie może spowodować powstanie „liturgicznej wieży Babel”.

Wiele osób ubolewa, że nie istnieją już dwie jednakowe Msze święte, i zastanawia się nad tym, czy w ogóle istnieje jeszcze jakaś wspólna liturgia katolicka. Oczywiście, stwierdzenie to zawiera sporo przesady, jednak liturgia jest naprawdę zagrożona – uważa kard. Ratzinger.

Prefekt Kongregacji Nauki Wiary w wywiadzie dla „La Croix” podkreśla: „Być może trzeba będzie zrewidować reformy wprowadzone po Soborze Watykańskim II. Nie jestem rewolucjonistą, wprost przeciwnie, opowiadam się za stabilnością, jeżeli bowiem w liturgii codziennie coś się zmienia, to w końcu staje się ona nie do przyjęcia”. Kard. Ratzinger stwierdza, że wprowadzane zmiany w liturgii, zwłaszcza Mszy świętej, muszą być zgodne z prawdziwym duchem liturgii. Jego zdaniem dziś nadzedł czas, by „zreformować reformę”.

II. Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*

Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* (ogłoszona 25 marca 2004 r.) obejmuje osiem rozdziałów i 186 paragrafów poświęconych przeciwdziałaniu nadużyciom w liturgii. Zawiera katalog norm szczegółowo regulujących liturgię.

Pojawiające się coraz bardziej nadużycia liturgiczne godzą w istotę liturgii i sakramentów oraz w tradycję i autorytet Kościoła. Należy zadać pytanie, jaki sens mają normy w dziedzinie liturgii? Dlaczego kult Boży musi być regulowany za pomocą rubryk i norm? „Normy liturgiczne są konieczne, ponieważ «mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa», to jest Głowa ze swymi członkami, odbiera pełny kult publiczny. Dlatego każda ceremonia liturgiczna, jako dzieło Chrystusa-Kapłana i Jego Ciała, czyli Kościoła, jest czynnością w najwyższym stopniu świętą” (KL 7). Należy zatem oprzeć się tendencji do myślenia, że stratą czasu jest zwracanie uwagi na „abusi” liturgiczne.

Trzeba podkreślić, że nie wszystkie nadużycia dotyczące Eucharystii mają ten sam ciężar gatunkowy. Niektóre grożą nieważnością sakramentu, inne są dowodem braku wiary eucharystycznej, inne jeszcze przyczyniają się do siania zamętu wśród ludu Bożego i zmierzają do desakralizacji celebracji eucharystycznych. Chociaż nadużycia mają różny wymiar, żadnego jednak nie można lekceważyć. Wykluczone jest jednak czynienie z liturgii obszaru eksperymentów i samowoli. Nie można lekceważyć żadnych „grzechów liturgicznych”.

Wspomniana instrukcja jest kontynuacją encykliki Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia*⁵. Arbitralne sprawowanie liturgii nie tylko wypacza celebrację, ale również wywołuje niepewność doktrynalną, niepokój, zgorzenie ludu Bożego. Ponadto nad-

⁵ Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, Watykan 2003. Szczególnie rozdział piąty jest poświęcony pięknu celebracji eucharystycznej (s. 57-64).

użycia świadczą o powierzchownej znajomości lub nieznajomości tradycji biblijnej i kościelnej w wymiarze Eucharystii.

Wbrew wcześniejszym pogłoskom reformy liturgiczne wprowadzone przez Sobór Watykański II nie zostały cofnięte, lecz potwierdzone. Jednocześnie dokument podkreśla, że biskupi diecezjalni i konferencje biskupów nie mają uprawnień do wprowadzania liturgicznych eksperymentów, co często miało miejsce w latach sześćdziesiątych, zwłaszcza w Kościele na Zachodzie.

III. Nowe przepisy liturgii Mszy świętej

Od Środy Popielcowej, tj. 25 lutego 2004 r., w Polsce obowiązują nowe przepisy liturgiczne, dotyczące sprawowania Mszy świętej. Od tego dnia weszły w życie przepisy zawarte w polskim tłumaczeniu *Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego*⁶. Tekst został opracowany w 2002 r. przez papieskich liturgistów, którzy przygotowali także trzecie wydanie mszału. Obecnie w Polsce wchodzi w życie przepisy nowego Wprowadzenia do Mszału⁷. Dotyczą one następujących kwestii:

1. Czynności kapłana

a) Jedną z najistotniejszych zmian jest kwestia osoby, która głosi homilię podczas liturgii. OWMR⁸ precyzuje, że nie może tego czynić osoba świecka (zob. OWMR 66).

b) Kolejna zmiana dotyczy duchownych. Homilie zasadniczo powinien głosić sam przewodniczący liturgii, choć może ją zlecić któremuś z koncelebransów lub diakonowi (por. tamże). Nie może jednak głosić homilii duchowny, który nie uczestniczy w danej liturgii (por. tamże).

Wydaje się nie do utrzymania nierządka w Polsce praktyka, aby „dyżurny” kaznodzieja głosił homilię podczas wszystkich Mszy świętych w kościele danego dnia (najczęściej w niedzielę).

c) Nowe przepisy pozwalają jedynie na to, iż „w szczególnych przypadkach i ze słusznej przyczyny homilię może wygłosić także biskup lub prezbiter, który uczestniczy w celebracji, choć nie może koncelebrować” (OWMR 66). Celebrans głoszący homilię ukazuje, że wobec zgromadzenia reprezentuje Chrystusa w Jego potrójnej funkcji. Oprócz bycia prezbiterem i pasterzem jest także prorokiem, który naucza.

d) W doborze czytań podkreślona została zasada „lectio continua” (zob. OWMR 358). Celebrans nawet w przypadku uroczystości czy świąt może zdecydować o kontynuowaniu czytań biblijnych, tak aby cykl nie został przerwany.

e) Ważnym obrzędem jest znak pokoju, który ukazuje trwającą w Kościele komunie i miłość. Znak pokoju, przekazywany według miejscowych zwyczajów, wymaga, aby uniknąć chaosu, ograniczenia do najbliższych stojących. Celebrans, przekazując znak pokoju, nie powinien opuszczać prezbiterium. Jako pierwszym przekazuje go najbliższym stojącym.

⁶ *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* (z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego), Rzym 2002, wydane przez Pallottinum - Poznań 2004.

⁷ Nowe wydanie Mszału Rzymskiego czeka na polski przekład, a następnie na zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską.

⁸ *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* – skrót: OWMR.

cym koncelebransom, a dopiero później usługującym diakonom, o ile są obecni (por. OWMR 82).

f) Z liturgicznego zapomnienia wydobyty zostaje gest łamania Chleba. Spełniony przez Chrystusa podczas Ostatniej Wieczerzy gest łamania przypomina, że wszyscy tworzymy jedno Ciało przez przyjmowanie Komunii z jednego Chleba. Łamanie Chleba to także nazwa dla całej celebracji Eucharystii w czasach apostołskich. Podczas łamania dokonuje się obrzęd zmieszania postaci eucharystycznych. Nowe OWMR nadaje mu teologiczną interpretację. Kapłan wpuszcza do kielicha cząstkę Hostii na znak „zjednoczenia Ciała i Krwi Pańskiej w dziele zbawienia” i dokonuje „połączenia Ciała i Krwi Jezusa żyjącego i chwalebego” (OWMR 83). Łamanie Chleba może dokonać wyłącznie kapłan lub diakon.

g) W przypadku sprawowania Mszy świętej przez biskupa on sam powinien jej przewodniczyć. Jeśli w celebrze z biskupem nie służy diakon, to koncelebrujący prezbiter, który w zastępstwie diakona proklamuje Ewangelię, powinien poprosić biskupa o stosowne błogosławieństwo. Poza tym biskup po odczytaniu Ewangelii może według uznania udzielić błogosławieństwa ewangeliarzem.

2. Przyjmowanie Komunii świętej

a) OWMR zaleca procesjonalne przystępowanie do Komunii świętej. Wierni przyjmują ją klęcząc lub stojąc. Zaleca się, aby przed przyjęciem Ciała Pańskiego wykonali należyty gest czci. Określenie tych spraw, jak i sposobu przyjmowania Komunii świętej do ust lub na rękę, pozostawiono w gestii Konferencji Episkopatu. W Polsce aktualne są zasady opracowane przez Synod Plenarny, który zachował praktykę przyjmowania Komunii świętej do ust⁹.

b) Nowe przepisy pozwalają na nieco szerszą praktykę udzielania Komunii świętej pod obiema postaciami¹⁰. Dotychczas można było udzielić obu świętych Postaci jedynie w czternastu ściśle określonych przypadkach, m. in.: nowożeńcom, rodzicom i chrześnym nowo ochrzczonych lub wyświęconych na kapłanów. Zgody w pojedynczych przypadkach lub ogólnie musi udzielić ordynariusz (por. OWMR 283).

Obecnie mogą ją przyjmować m. in. usługujący, którzy pełnią swoje funkcje we Mszy świętej, członkowie zgromadzeń zakonnych we Mszy konwentualnej, alumni seminarium, uczestnicy rekolekcji lub zebrania jakiegoś zespołu duszpasterskiego (por. tamże).

Biskup diecezjalny ustala w swojej diecezji zasady udzielania Komunii świętej pod obiema postaciami. Może także udzielić pozwolenia prezbiterom, aby sami decydowali o warunkach udzielania Ciała i Krwi Pańskiej wiernym. Komunia pod obiema postaciami jest bardziej wymownym znakiem uczyty eucharystycznej i jaśniej wyraża wolę dopełnienia nowego i wiecznego przymierza we Krwi Pana. Jaśniej też uwydatnia związek istniejący między ucztą eucharystyczną a ucztą eschatologiczną w królestwie Ojca. Wiernych należy odpowiednio przygotować do tego znaku (por. OWMR 285).

⁹ Zob. *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim Drugim*, nr 92, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 189-216.

¹⁰ Przy udzielaniu Komunii świętej pod obiema postaciami zachowuje się obrzędy opisane w numerach: 284-287 OWMR.

3. Kult Najświętszego Sakramentu i krzyża oraz inne gesty liturgiczne

a) Bardzo ważnym gestem, który nakazuje OWMR, jest przyklęknięcie podczas przechodzenia nie tylko przed Najświętszym Sakramentem, ale także „przed Krzyżem świętym, od jego uroczystej adoracji w liturgii Wielkiego Piątku, aż do rozpoczęcia Wigilii Paschalnej” (OWMR 274). Ten gest jest wyrazem czci dla zbawczej męki Chrystusa i oznacza uwielbienie krzyża, który jest symbolem śmierci i „narzędziem zbawienia”.

Praktyka ta podkreśla znaczenie krzyża w drugim dniu Triduum Paschalnego. Tabernakulum jest wtedy puste, ołtarz огоłocony, bez obrusów, a krzyż staje się centralnym miejscem sakralnej przestrzeni. Wymaga on wtedy szczególnego wyeksponowania, aby mogli go adorować wierni, przychodzący pobłogosławić pokarmy i pomodlić się w tradycyjnej u nas kaplicy Grobu Pańskiego.

b) Nowe przepisy przypominają o centralnej roli ołtarza (por. OWMR 299) podczas celebracji Mszy świętej. Decyzji biskupa diecezjalnego pozostawiona zostaje realizacja wskazania dotyczącego przeniesienia miejsca przechowywania Najświętszego Sakramentu tak, aby „na ołtarzu, przy którym sprawuje się Mszę świętą, nie było tabernakulum” (OWMR 315). Można je umieścić w prezbiterium, ale poza ołtarzem, przy którym sprawuje się Eucharystię, bądź w jakiejś odpowiedniej kaplicy w kościele (por. OWMR 314).

c) W porównaniu do poprzednich przepisów zalecono ponadto więcej krótkich chwil milczenia w trakcie liturgii (por. OWMR 45). Ma ono pomóc w wewnętrznym skupieniu i przeżywaniu tajemnicy spotkania z Bogiem zwłaszcza po wysłuchaniu czytań i Ewangelii, po homilii (por. OWMR 56,66) i Komunii świętej (por. OWMR 88), przed aktem pokuty, po każdym wezwaniu celebransa: „Módlmy się” (por. OWMR 165).

Oprócz tego celebransom usilnie zaleca się, aby śpiewali te części Modlitwy eucharystycznej, które są do tego przeznaczone, czyli prefację (por. OWMR 216) i doksologię końcową „Przez Chrystusa...” (por. OWMR 218).

d) OWMR precyzuje także sposób dokonywania okadzenia. Zalecany jest typowy dla obrządku rzymskiego gest potrójnego bądź podwójnego „rzutu kadzielnicy” (por. OWMR 277).

4. Posługa wiernych świeckich

W sprawie funkcji przeznaczonych dla wiernych świeckich OWMR w nr. 98-107 przypomina o:

- prowadzeniu śpiewu (por. OWMR 104),
- komentarzach liturgicznych (por. OWMR 105),
- możliwości odczytywania intencji Modlitwy wiernych (por. OWMR 95, 197),
- nadzwyczajnym szafarzu Komunii świętej (por. OWMR 100).

Wśród funkcji liturgicznych wyliczeni są także zakrystianie (por. OWMR 105) i zbierający ofiary w kościele (por. tamże).

a) Zgodnie z tradycją do zadań celebransa nie należy wykonywanie czytań (por. OWMR 99). Powinien to uczynić ustanowiony lektor, a w przypadku jego nieobecności „do wykonywania czytań z Pisma świętego winny być upoważnione inne osoby świeckie, nadające się do pełnienia tej funkcji i starannie przygotowane” (OWMR

101). Ten udział świeckich, płynący z godności królewskiego kapłaństwa, ma ożywiać ich miłość do Biblii.

b) Z przejściem nowe przepisy mówią o posłudze psalterzysty, który „powinien koniecznie posiadać sztukę wykonywania psalmodii oraz zdobyć umiejętność prawidłowej wymowy i dykcji” (OWMR 102). Te uwagi zapewne odnoszą się także do lektorów i oczywiście do celebrujących kapłanów.

c) W razie potrzeby, gdy liczba przystępujących do Komunii świętej jest znaczna, kapłan „może jednorazowo upoważnić do rozdawania Komunii świętej odpowiednich wiernych” (OWMR 107).

Zakończenie

Dokonując podsumowania powyższych refleksji, należy wyakcentować następujące spostrzeżenia:

1. Wielką odpowiedzialność spoczywającą przy sprawowaniu Mszy świętej na kapłanach, którym przysługuje zadanie przewodniczenia jej „in persona Christi”¹¹.

2. Msza święta jest zbyt wielkim skarbem, by ryzykować jej zubożenie czy narażenie na szwank przez eksperymenty i samowolę.

3. Liturgia nie jest nigdy prywatną własnością kogokolwiek, ani celebransa ani wspólnoty, w której jest sprawowana tajemnica¹².

Posłuszeństwo liturgii jest wymownym znakiem miłości do Kościoła¹³. Posłuszeństwo to wynika z faktu, że liturgia jest działaniem Chrystusa i Kościoła. Szafarz na mocy święceń nie może traktować „sacrum” jako swojej własności i dowolnie nim dysponować¹⁴.

4. W obecnych czasach posłuszeństwo normom liturgicznym powinno być na nowo odkryte i docenione jako odbicie i świadectwo Kościoła jednego i powszechnego, uobecnionego w każdej celebracji Eucharystii¹⁵.

5. Potrzeba troski o wierność liturgii mszalnej wynika z tajemnicy Wcielenia, czyli zespolenia bóstwa i człowieczeństwa w Chrystusie. Wiara w to misterium winna się wyrażać w poczuciu „sacrum” i uszanowaniu norm liturgicznych¹⁶.

¹¹ Por. Encyklika *Ecclesia de Eucharistia* [EE] 52.

¹² Por. tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ EE 51.

¹⁵ Por. EE 52.

¹⁶ Por. S. Czerwik, *Piękno celebracji eucharystycznej...*, s. 47.